

DOI: 10.20535/2522-1078.2023.1(13).287504

УДК 37.091.3

Надходження до редакції: 18.07.2023

Прийняття до друку: 29.08.2023

Фіголь Н. М.

канд. філол. наук, доц. кафедри видавничої справи та редагування Навчально-наукового видавничо-поліграфічного інституту, КПІ ім. Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна, figo_nadja@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2503-7243

Побідаш І. Л.

канд. філол. наук, доц. кафедри видавничої справи та редагування Навчально-наукового видавничо-поліграфічного інституту, КПІ ім. Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна, nazarira@email.ua

ORCID: 0000-0002-5009-4557

Файчук Т. Г.

канд. філол. наук, старш. наук. співробітник Відділу слов'янських мов, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України, м. Київ, Україна, tatyanafaichuk@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6357-8158

Figoł N.

PhD of Philology, Associate Professor at the Department of Publishing and Editing, Publishing and Printing Institute of Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv, Ukraine, figo_nadja@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2503-7243

Pobidash I.

PhD of Philology, Associate Professor at the Department of Publishing and Editing, Publishing and Printing Institute of Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv, Ukraine, nazarira@email.ua

ORCID: 0000-0002-5009-4557

Faichuk T.

PhD of Philology, Senior Research Fellow Institute of Linguistics O.O. Potebni of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, tatyanafaichuk@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6357-8158

КОМУНІКАЦІЙНИЙ СТАТУС СТУДЕНТСТВА В ЕЛЕКТРОННОМУ НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**COMMUNICATION STATUS OF STUDENTS IN AN ELECTRONIC EDUCATIONAL ENVIRONMENT**

У статті розглядаються нові комунікаційні компетенції студентів, яких вони мають набувати в часи цифровізації освіти в інформаційну добу. Зокрема, вони мають стати активними творцями своєї інформаційної реальності, бути націленими на власний результат, а отже, вмотивованими, цілеспрямованими. Ще одна обов'язкова риса для нового студента/учня — творчий потенціал, креативність. По суті, студент стає не просто активним учасником, а співтворцем свого навчального процесу, креатором власної електронної реальності в електронному навчальному середовищі.

Дуже важливою комунікативною компетенцією наразі є володіння таймменеджментом, оскільки навчання в електронному середовищі, у дистанційному режимі, з одного боку, створює сприятливі умови, економить час — учень / студент стає самостійним та вільним у виборі часово-просторових меж свого навчання. А з другого боку, це є неабияким випробуванням для особистостей, нездатних організувати свій вільний час та налагодити прийнятний графік засвоєння та оброблення нової інформації.

Основоположною навичкою для сучасного учня / студента має бути вміння вчитися: вміння знаходити потрібну інформацію, систематизувати матеріал, самоорганізовуватися, самодисциплінуватися, а все це неможливо без високого ступеня мотивації.

Отже, навчання в електронному середовищі висуває свої вимоги як до учнів / студентів, так і до учителів / викладачів. Водночас, вдала комунікація залежить від налаштування та зусиль усіх учасників комунікації. Можемо констатувати, що дистанційне навчання в електронному середовищі вимагає неабиякої відповідальності, гарних комунікаційних навичок від учнів / студентів, а також високої професійності як у технічному, так і комунікаційному плані від тьюторів.

Ключові слова: електронне навчальне середовище, компетенції, студентство, тьютор, електронний підручник.

The article examines the new communication competencies of students, which they should acquire in times of digitalization of education in the information age. In particular, they should become active creators of their informational reality, be focused on their own results, and therefore motivated, purposeful. Another mandatory trait for a new student/apprentice is creative potential, creativity. In fact, the student becomes not just an active participant, but a co-creator of his educational process, a creator of his own electronic reality in an electronic educational environment.

Possession of time management is a very important communicative competence at the moment, since learning in an electronic environment, in remote mode, on the one hand, creates favorable conditions, saves time — the pupil / student becomes independent and free in choosing the time and space boundaries of his studies. And on the other hand, it is quite a challenge for individuals who are unable to organize their free time and establish an acceptable schedule for assimilating and processing new information.

The basic skill for a modern pupil/student should be the ability to learn: the ability to find the necessary information, systematize material, self-organize, self-discipline, and all this is impossible without a high degree of motivation.

Therefore, learning in an electronic environment makes its demands both on pupils/students and on teachers/teachers. At the same time, successful communication depends on

the setting and efforts of all communication participants. We can state that distance learning in an electronic environment requires considerable responsibility, good communication skills from pupils / students, as well as high professionalism both in technical and communication terms from tutors.

Keywords: electronic educational environment, competencies, studentship, tutor, electronic textbook.

Вступ. Особливості електронного дистанційного навчання досліджували: М. Коваль [9]; В. Ю. Биков [4]. Варто виділити такі праці сучасних вітчизняних науковців, як «Електронний підручник: поняття, структура, вимоги» К. Л. Бугайчука (дослідив взаємодію традиційних навчальних видань із новітніми ЕНВ, окреслив специфіку структуризації ЕНВ) [6], «Електронні видання» Т. Ю. Киричок (визначила історіографію поняття, виклала технічні вимоги до створення ЕНВ) [8], «Принципи організації електронних навчальних видань із культурознавства» С. Б. Фіялки (охарактеризувала загальну концепцію структури сучасного ЕНВ, сформулювала головні вимоги до ЕНВ для вищої школи) [13], «Оцінювання якості електронних навчальних видань» О. М. Алексеєва та О. О. Булавкової (з'ясували можливі способи оцінювання якості ЕНВ) [2], «Особливості роботи редактора над навчальними виданнями» К. Л. Сізової та Н. М. Алексеєнко (окреслили основні проблеми, що виникають під час редакційної підготовки навчальних видань) [1].

Зусібіч розглядали ЕП як новітній засіб навчання: А. Бажал, П. Г. Буга, А. А. Булда (переваги та недоліки ЕП) [3; 5; 7]; Г. Коміренко (принципи створення) [10]; Д. П. Лотюк (ЕВ як об'єкт авторського права) [12]; А. Лисенко (співіснування друківаних та електронних видань) [11].

Проте, попри активне зацікавлення цією проблематикою, єдиної концепції ЕНВ немає. В Україні сьогодні ця галузь наукових досліджень лише розвивається у вигляді окремих інформаційних і технічних розробок, опубліковано поодинокі статті, присвячені ЕНВ, спрямовані викласти поради щодо укладання конкретного посібника, покликані допомогти користуватися окремим ЕВ. Ми ж спробуємо визначити вплив ЕП на зміну компетенцій та статусу студентства в електронному навчальному середовищі під час дистанційної освіти у зв'язку з пандемією та військовою агресією.

Результати дослідження. Електронне навчальне середовище змінило комунікаційний статус і реципієнтів інформації — учнів і студентів, які

з пасивних учасників комунікаційного процесу стають його активними співтворцями. Цьому сприяють можливості інтерактивних елементів в електронних навчальних підручників, коли реципієнт може, по-перше, обрати прийнятний рівень засвоєння матеріалу, а по-друге, висловити свої побажання авторам, розробникам. Подекуди учнів чи студентів долучають навіть до створення додаткового допоміжного матеріалу, як-то актуальних кейсів, завдань, вправ, гейміфікованих елементів, що значно підвищує ефективність навчального процесу за рахунок зацікавлення та, так би мовити, втягування у сам процес.

Активна роль учня / студента в комунікаційному процесі в електронному навчальному середовищі вимагає від нього набуття нових навичок та виконання нетипових функцій.

Серед необхідних навичок слід виділити насамперед активність. Учень / студент мусить насамперед виявляти свою зацікавленість у процесі навчання, бути активним, а не пасивно засвоювати догми, істини, знання, які з часом можуть застарівати.

Крім того, сучасний учень / студент має бути зорієнтований на отримання позитивного результату від навчання, тому мусить мати *мотивованість до* навчального процесу, передумови мотивації можуть закладатись як у навчальному закладі, так і насамперед у сім'ї.

На сьогодні важливою компетенцією для учнів / студентів стає їх *творчий потенціал, креативність*, що допоможуть у разі потреби застосувати нестандартні рішення, вийти за чітко окреслені межі. Учень \ студент в електронному навчальному середовищі стає фактично творцем своєї пізнавальної реальності, маючи можливість переходити до інших інформаційних ресурсів за гіперпосиланнями, знаходячи додаткову цікаву інформацію на інших платформах. Саме тому такою необхідною компетенцією сучасного учня / студента стає творчий складник, який допомагатиме як вирішувати нетипові завдання, так і конструювати свою електронну реальність в електронному навчальному середовищі. Якщо учня / студента ХХ століття можна було б охарактеризувати як гарного виконавця, що старанно засвоював дібраний для нього обсяг знань, то сучасного можна назвати креатором, що самостійно творить своє електронне навчальне середовище.

Узагальнена характеристика сучасного учня / студента передбачає наявність таких комунікативних компетенцій, як самостійність, настирливість у засвоєнні нових знань, комунікативність, сміливість у

прийнятті рішень, вміння організувати свій час та керувати ним — таймменеджмент.

Дуже важливою комунікативною компетенцією наразі є **володіння таймменеджментом**, оскільки навчання в електронному середовищі, у дистанційному режимі, з одного боку, створює сприятливі умови, економить час — учень / студент стає самостійним та вільним у виборі часово-просторових меж свого навчання. А з другого боку, це є неабияким випробуванням для особистостей, нездатних організувати свій вільний час та налагодити прийнятний графік засвоєння та оброблення нової інформації. Тому процес навчання в електронному навчальному середовищі більш вільний та демократичний, але не всі можуть саморганізуватись та впоратись із наданою свободою вибору. Таким чином, наступною не менш важливою компетенцією для сучасного учня / студента є **самоорганізованість**, від якої залежить значний відсоток успіху в навчанні.

Важливими комунікативними характеристиками нового учня / студента є **самостійність та настирливість** у здобутті знань, адже зникають або стираються часово-просторові межі отримання нових знань: не потрібно йти в аудиторію у чітко визначений час тощо. Учень / студент після отримання певних настанов у вигляді відеоконференцій, роздаткових матеріалів (презентацій) лишається наодинці — й лише від нього, від його самостійності, настирливості, мотивації залежить, наскільки він ефективно зможе скористатись отриманими матеріалами, що він зможе знайти та застосувати самостійно для вирішення складних нетипових завдань, тобто є базис (отриманий від тьютора), а вся надбудова (набуті знання, навички) залежать від кожного окремого учня / студента, що, власне кажучи, й становитиме його персональне електронне навчальне середовище.

Сучасні педагоги створили узагальнений портрет «дистанційних студентів, які успішно навчаються — просуваються до створення нових проєктів; одружені; не лякаються труднощів; бажання успіху в навчанні перевищує недостатній досвід; не потребують підтримки при розв'язанні важких завдань і не вважають за важливе обговорювати курсову роботу з іншими студентами; високий освітній рівень; вважають себе добре організованими у керуванні часом; високо цінують формальне й неформальне навчання для здобуття освіти; найбільших успіхів досягають студентки» [14].

Основоположною навичкою для сучасного учня / студента має бути вміння вчитися: вміння знаходити потрібну інформацію, систематизувати матеріал, самоорганізовуватися, самодисциплінуватися, а все це неможливо без високого ступеня мотивації, який ми розглядали від початку. Саме тому з дитинства важливо закласти перераховані компетенції, які стануть корисними і в подальшому житті, адже відома приказка «Вік живи — вік учись» у період глобалізації та інформатизації суспільства, стрімкого розвитку інформаційних технологій набирає неабиякої актуальності.

Варто розібрати більш детально поняття «вміти вчитися» — це насамперед вміти шукати, ідентифікувати, фільтрувати інформацію. Звичайно, тут на перший план, особливо на перших курсах, виходить постать тьютора, який і мусить прищепити ці навички студентам / учням-початківцям. Не менш важливою навичкою серед умінь вчитися є компетенція розпланувати свій час, адже безмежний та неконтрольований доступ до інформації несе іншу загрозу — погрузити, захопитись деталями, відійти від головного, найбільш потрібного. Необхідною компетенцією студента інформаційної доби є вміння ставити запитання, не боятися комунікувати, адже від цього залежить, чи у правильному руслі піде навчальний процес, чи зрозумів учень / студент як завдання, так і інформацію, яку отримав.

Демократичний стиль комунікування в електронному навчальному середовищі передбачає наявність в учнів / студентів здатності до критичного мислення, останнє десятиліття у вищих та загальноосвітніх навчальних закладах вводять відповідний предмет «Основи критичного мислення», покликаний закласти в учнів / студентів навички мислити самостійно, піддавати усе сумніву, аргументувати, доводити свою позицію. Такий тип мислення, за Є. С. Полат, є послідовним, аргументованим, цілеспрямованим мисленнєвим процесом, що характеризується прагненням до планування розумової діяльності, наполегливістю та послідовністю в досягненні мети, самокоригуванням. Усі ці чинники свідчать про пізнавальну зрілість учнів / студентів, розуміння ними навчального процесу, готовність та мотивованість до сприйняття нового матеріалу, що багато в чому залежить від настанов та висококваліфікованої роботи тьютора. Таким чином, ще однією необхідною рисою сучасного учня / студента має бути здатність до критичного мислення, усе піддавати здоровій критиці та аналізу, адже необмежений доступ до мережі дозволяє потрапити на недоброчесні ресурси, отримати

неправдиву інформацію. Виходом із цієї колізії є лише постійні аналіз та перевірка інформації за кількома достовірними джерелами, що унеможливить потрапляння на поширення фейкової інформації до учнів / студентів. У цьому плані також незамінна роль тьютора, який має надати необхідну літературу, глибоко знати питання і за необхідності спростувати неправдивий фактаж.

Взаємозв'язаною із цією компетенцією є здатність вільно та безпечно користуватись всесвітньою мережею, для чого в багатьох освітніх закладах різного рівня викладають дисципліни на зразок «Інтернет-безпека», «Безпека в мережі інтернет» і подібні. Необмежений доступ до мережі покладає не меншу відповідальність та подекуди може нести серйозну небезпеку для підростаючого покоління, на сторожі чого знову ж таки має бути досвідчений тьютор, який спрямує молодий запал та ентузіазм у потрібне русло.

Водночас інформаційна доба та електронне навчальне середовище, зокрема, ставлять перед сучасним студентом / учнем низку вимог. Насамперед, сучасний реципієнт має володіти комп'ютерними навичками на високому рівні, щоб з легкістю користуватись програмами та ЕВ, які пропонує дистанційне навчання. По-друге, технічні засоби, такі як ноутбук, планшет, смартфон, а також доступ до всесвітньої мережі інтернет потрібно банально мати, бо про яке інформатизоване суспільство та дистанційне навчання можна говорити, якщо не мати технічного забезпечення. Тобто ще однією компетенцією сучасного успішного учня / студента можна назвати володіння навичкою користуватись технічними засобами на високому рівні.

Крім компетенцій, якими мусить володіти сучасний учень / студент в електронному навчальному середовищі, варто розглянути об'єктивні труднощі, з якими він може стикатись. Комунікація в електронному навчальному середовищі має бути побудована на високому рівні, оскільки від цього залежатиме весь успішний ефект від навчання. Найбільше комунікативних проблем, звичайно, виникає на початковому етапі спілкування, коли потрібно налагодити взаємозв'язок з аудиторією, налаштувати сам навчальний процес. На допомогу у цій ситуації придуть організаційні та управлінські компетенції самого тьютора, який повинен чітко структурувати курс як у поданні інформації, так і в часово-просторовій площині. Щоб учні / студенти не розгубились на початку навчання та не демотивувались, потрібно вести постійний діалог у чаті, заздалегідь та вчасно повідомляти про всі організаційні моменти,

зустрічі, чітко описати процедуру подальшого навчання та спілкування, можна зробити інформаційні таблиці, графіки, коли що потрібно виконувати та здавати.

Важливим моментом для вдалої та легкої комунікації є наявність та розміщення на сайті допоміжних методичних матеріалів, до яких учні / студенти можуть звернутись у зручний для них час та згади або поновити отриману інформацію.

Ще однією комунікаційною проблемою, з якою стикаються учні / студенти у дистанційному навчанні, є зворотній зв'язок із тьютором, адже більшість таких студентів вчать у вільний від роботи час, а тому хочуть отримувати відповіді та допомогу одразу, коли їм це зручно. У цьому випадку на початковому етапі навчання мають бути чітко зазначені часові межі, коли можна звертатись за допомогою, визначені години консультацій, важливо проводити певні підсумкові бесіди після кожного етапу спілкування. Для виявлення непорозумінь, проблемних моментів, обговорення важливих питань вправний тьютор може продовжувати вести спілкування у чаті протягом періоду навчання і в необмеженому доступі. Водночас студенти, особливо на початковому етапі, можуть не наважуватись задавати запитання або заявляти про свої проблеми, тому тьютор мусить певним чином передбачити можливі труднощі та розтлумачити їх у методичних вказівках, розміщених на сайті.

Не меншою проблемою у дистанційному навчанні є технічні труднощі, з якими стикаються студенти. Для їх уникнення дистанційний курс має бути гарно протестований та сформований з найменшою кількістю важких для проходження технічних моментів, а також важливо, щоб тьютор міг одразу надати роз'яснення, допомогу студенту, щоб не демотивувати його. На цій проблемі особливо наголошують педагоги В. Кухаренко та ін.: «Відсутність доступу до технічної допомоги викликає максимальний внутрішній розлад у студентів. На другому місці тут стоять організаційні питання стосовно зворотного зв'язку. Щодо змісту курсу та діяльності тьютора із забезпечення зв'язку зі всіма студентами, то відчуття плутаності, тривожності та розладу було найбільшим, коли студенти не отримували швидкого зворотного зв'язку з тьютором, знаходили протиріччя у трактуванні вказівок у мережі та електронній пошті» [15, С.46].

Підсумовуючи, можна окреслити низку проблем, з якими стикаються студенти в електронному навчальному середовищі:

- брак чітких методичних матеріалів, вказівок для опанування матеріалу та виконання завдань;
- неналагодженість комунікаційних каналів та умов спілкування із тьютором;
- комунікаційна безграмотність усіх учасників комунікаційного процесу;
- нерозуміння тьюторами необхідності постійного комунікаційного зв'язку зі студентами;
- брак підготовчого етапу до оволодіння дистанційним курсом в електронному навчальному середовищі.

Як бачимо, більшість цих проблем перебувають у комунікаційній площині і можуть бути легко вирішені в разі достатнього рівня їх усвідомлення та бажання усунути.

Перед студентами під час дистанційного навчання виникає низка завдань, які вони мають подолати, щоб досягти мети:

1. Становлення особистої відповідальності. Для завершення дистанційних курсів потрібна сильна мотивація, тому тьютори мають посилювати її, забезпечивши інтерактивність — зворотний зв'язок, тобто створивши вдалу комунікацію.

2. Посилення мотивації. Студент повинен розуміти мету та завдання навчання, а викладач має визначити можливості студента, допомогти зробити навчання більш мотивованим.

3. Збереження та підвищення почуття власної гідності. Студенти дистанційного навчання можуть мати сумніви щодо своїх здібностей. Викладач мусить підтримати почуття власної гідності, використовуючи зворотний зв'язок, коментуючи, роз'яснюючи складні моменти завдань, тобто налагодивши вдалу комунікацію.

4. Комунікація з іншими студентами. Навчання відбувається найбільш ефективно у групі, коли є можливість обговорити завдання, обмінятися досвідом. Тьютор повинен заохочувати такі контакти і спільне вирішення навчальних завдань.

5. З'ясування та усвідомлення рівня своїх знань. Студент повинен вміти висловити, що він вивчає, досліджувати власне інформаційне електронне навчальне середовище, оскільки воно буде змінюватись під час залучення нової інформації. Корисно у процесі вивчення матеріалу подавати викладачу звіт про виконану роботу та про роль вивченого матеріалу.

6. Пов'язувати отримані знання зі своїм досвідом. Необхідно враховувати, що особистий життєвий досвід та погляди — це теж важливі здобутки студентів. Роль тьютора в дистанційному навчанні — допомогти студенту зрозуміти цінність його досвіду та важливість для процесу навчання.

Можна стверджувати, що в електронному навчальному середовищі успішність навчання буде багато в чому залежати від вдалої комунікаційної взаємодії всіх учасників комунікаційного процесу. Від початку комунікаційної навчальної діяльності потрібно встановити чіткі умови, правила гри, домовитись про етапи та способи спілкування, щоб студенти були поінформовані, коли можна звертатись до тьютора, в якій формі буде відбуватись спілкування, які комунікаційні зв'язки та системи будуть застосовуватись, аби реципієнт не лишався безпорадним один на один зі своїми труднощами та не втратив інтерес до пізнавальної діяльності. Потрібно також встановити чіткі часові межі, дедлайни виконання та складання певних форм контролю, завдань.

Наведемо способи та технології налагодження вдалої комунікації для студентів в електронному навчальному середовищі. Насамперед необхідно створити канали комунікації, зручні та доступні для студентів, та повідомити про них. Це можуть бути онлайн-канали, які відбуваються під час комунікації (вебінару, зуму тощо) — чати, що є найзручнішим, так би мовити, миттєвим каналом комунікації, що дозволяє поставити запитання одразу та швидко отримати відповідь. При цьому варто окреслити часові межі, коли можна спілкуватись у чаті (наприкінці викладу теоретичного матеріалу, після лекції тощо), щоб запитання не лишались без відповіді і не створювалось враження непотрібності.

Не менш ефективним каналом комунікації є електронна пошта та соціальні мережі (телеграм, інстаграм тощо), в яких може повідомлятися важлива інформація щодо початку курсу, дедлайну виконання завдань, форм контролю, проходження тестів тощо. Використовуючи ці канали комунікації, студенти можуть ставити запитання, з'ясувати незрозумілі для них моменти. Тьютору слід із розумінням поставитись до того, що більшість дистанційних студентів будуть навчатись у вільний від роботи час, тому приділятимуть навчанню вечірні години та вихідні дні — і саме в цей час у них виникатимуть запитання і вони потребуватимуть відповідей. Проте тьютор не може перебувати за монітором чи смартфоном цілодобово без вихідних, тому й варто для комфортної комунікації окреслити чіткі часові межі та межі особистого простору, щоб

комунікація була позитивна та приносила задоволення усім учасникам комунікаційного процесу.

Для вдалої комунікації важлива форма подання інформації, тому на неї потрібно також звертати особливу увагу вправному тьютору, адеж від налаштування, тону розмови багато в чому залежать і результати справи. У спілкуванні в чаті та під час листування електронною поштою слід дотримуватись добродушного, позитивного викладу без догм та деректив, щоб студент сприймав викладача як особистість і загалом був налаштований засвоїти інформацію. При цьому формулювання мають бути стислими та однозначними, щоб реципієнт мав чіткий алгоритм дій, не був дезорієнтований, розгублений. Можуть бути запропоновані такі організаційні формулювання: «Ознайомтесь, будь ласка!», «Важлива інформація!» «Алгоритм виконання завдань», «Оцінювання тестів», «Система оцінювання завдань» тощо.

Бажано, щоб спілкування у чаті або в іншій соцмережі розпочав саме тьютор, аби доброзичливою розмовою налаштувати студентів на продуктивну комунікацію. При цьому потрібно як викласти організаційні моменти, так важливо і вплинути на емоції реципієнтів — це може бути історія власного успіху, історії тих, хто вже пройшов онлайн навчання та досягнув успіху, отримавши потрібні знання. Це дуже мотивує, а вплив на емоції фіксує позитивне ставлення до комунікації та спрямовує її у потрібне русло.

Тобто усе, що могло б відбутись у добродушній розмові, в онлайн-овому спілкуванні має статись за допомогою технічних засобів та технологічних прийомів, а саме: потрібно налаштувати, організувати, на певних етапах підбадьорити учня / студента для досягнення позитивного результату в навчанні — і тільки тоді в електронному навчальному середовищі буде досягнута комунікаційна мета успішного навчання.

Висновки. Таким чином, ми ще раз переконуємося, що правильно налагоджена, вдала комунікація є запорукою успішного навчання в електронному навчальному середовищі. Інакше, коли немає чіткого плану дій, не окреслені правила гри, невідомо, за яким алгоритмом діяти, у дистанційного учня / студента може виникати дезорієнтація, тривожність і навіть паніка, які зведуть нанівець усі зусилля в опануванні навчальним матеріалом, стануть непереборним блоком, що не дасть завершити навчання та отримати позитивний результат.

Отже, в електронному навчальному середовищі змінюються функції та компетенції як учнів / студентів, так і вчителів / викладачів.

Комунікація починає відбуватись в іншій площині, з позицій «рівний — рівному». Зникає напруженість, упередженість, зверхність, які могли супроводжувати традиційний процес навчання, що досить часто залежало від майстерності та професійних навичок конкретного педагога.

Від учня / студента електронне навчальне середовище вимагає бути більш самоорганізованим, цілеспрямованим, самосвідомим у процесі власного навчання, розуміти цілі, мету своєї пізнавальної діяльності, не покладатись на когось або на випадок, бути допитливим, небайдужим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеенко Н. М., Сізова К. Л. Особливості роботи редактора над навчальними виданнями // Ел. б-ка Ін-ту журналістики: веб-сайт. Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2179> (дата звернення: 12.10.2022).
2. Алексеев О. М. Відмітні класифікаційні ознаки електронних навчальних видань для інженерних спеціальностей. Режим доступу: www.ii.nru.edu.ua (дата звернення: 12.10.2022).
3. Бажал А. Електронний підручник: легко в торбинці, порожньо в калитці? // Газета ZN, UA. Режим доступу: https://gazeta.dt.ua/EDUCATION/elektronniy_pidrchnik_legko_v_torbintsi_porozhno_v_kalitsi.html (дата звернення: 10.05.2022).
4. Биков В. Ю., Гриценчук О. О., Жук Ю. О. та ін. Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України: монографія // Інформаційне забезпечення навч.-вихов. процесу: інноваційні засоби технології; Акад. пед. наук України, Ін-т засобів навчання. Київ: Атіка, 2005. С. 77–140.
5. Буга П. Г. Выпуск учебников нового типа — актуальная задача издательств и учебных заведений // Книга. Исследования и материалы: Сб. 58. М.: Изд-во Книжн. палата, 1989. С. 10–32.
6. Бугайчук К. Л. Електронний підручник: поняття, структура, вимоги // Інформаційні технології і засоби навчання: мереж. журн. 2011. № 2 (22). Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/2011_2/11bklpsv.pdf. 12 с. (дата звернення: 12.10.2022).
7. Булда А. А. Електронний підручник в системі сучасних засобів навчання // Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2009. С. 18–21.
8. Киричок Т. Ю. Електронні видання. Київ: НТУУ «КПІ», 2010. 400 с.

9. Коваль М., Шуневич Б. Електронне дистанційне і комбіноване навчання у львівських вищих освітніх закладах // Педагогіка і психологія проф. освіти: наук.-метод. журн. 2006. № 1. С. 199–203.
10. Коміренко Г. Б. Електронний підручник — принципи та технологія створення // Наук. вісн. Донбасу. 2008. Режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN5/08kgbtts.pdf> (дата звернення: 12.05.2022).
11. Лисенко А. Особливості співіснування електронних та друкованих книжкових видань // Укр. інформ. простір. 2011. № 20. С. 241–246.
12. Лотюк Д. П. Електронне видання як об'єкт авторського права. Режим доступу: http://lsej.org.ua/6_2014/13.pdf (дата звернення: 05.10.2022).
13. Фіялка С. Б. Принципи організації електронних навчальних видань із культурознавства. Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua> (дата звернення: 12.10.2022).
14. Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г. Тьютор // Основи проф. підготов. держ. службовців. / за заг. ред. Бородіна Є. І. та ін. Київ: Міленіум. 2004. 106 с.
15. Лавриш Ю. Технології активного навчання у просторі хьютагогіки // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. 2016. № 8(62). С. 54–65.

REFERENCES

1. Alekseyenko, N. M. & Sizova, K. L. Osobly`vosti roboty` redaktora nad navchal`ny`my` vy`dannnyamy` [Peculiarities of the editor's work on educational publications]. El. b-ka In-tu zhurnalisty`ky`: veb-sajt. URL : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2179> (12.10.2022).
2. Alyeksyeyev, O. M. Vidmitni klasy`fikacijni oznaky` elektronny`x navchal`ny`x vy`dan` dlya inzhenerny`x special`nostej [Distinctive classification features of electronic educational publications for engineering specialties]. URL : www.ii.npu.edu.ua (12.10.2022).
3. Bazhal, A. Elektronny`j pidruchny`k: legko v torby`nci, porozhn`o v kaly`tci? [Electronic textbook: easy in the bag, empty in the wicket?]. Gazeta ZN, UA. URL : https://gazeta.dt.ua/EDUCATION/elektronniy_pidrchnik_legko_v_torbintsi_porozhno_v_ka_littsi.html (10.05.2022).

4. By`kov, V. Yu., Gry`cenchuk, O. O. & Zhuk, Yu. O. ta in. (2005). Dy`stancijne navchannya v krayinax Yevropy` ta SSHA i perspekty`vy` dlya Ukrayiny`: monografiya [Distance learning in Europe and the USA and prospects for Ukraine: monograph]. Informacijne zabezpechennya navch.-vy`xov. procesu: innovacijni zasoby` texnologiyi; Akad. ped. nauk Ukrayiny`, In-t zasobiv navchannya. Ky`yiv: Atika. Pp. 77–140.
5. Buga, P. G. (1989). Выпуск учебны`kov novogo ty`pa — aktual`naya zadacha y`zdatel`stv y` uchebny`x zavedeny`j [Publishing new type textbooks is an urgent task of publishing houses and educational institutions]. Kny`ga. Y`ssledovany`ya y` matery`aly: Sb. 58. M.: Y`zdvo Kny`zhn. palata. Pp. 10–32.
6. Bugajchuk, K. L. (2011). Elektronny`j pidruchny`k: ponyattya, struktura, vy`mogy` [Electronic textbook: concept, structure, requirements]. Informacijni texnologiyi i zasoby` navchannya: merezh. zhurn. Vol. 2 (22). URL : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/2011_2/11bklpsv.pdf. 12 s. (12.10.2022).
7. Bulda, A. A. (2009). Elektronny`j pidruchny`k v sy`stemi suchasny`x zasobiv navchannya [An electronic textbook in the system of modern teaching aids]. Nauk. chasopy`s NPU im. M. P. Dragomanova. Pp. 18–21.
8. Ky`ry`chok, T. Yu. (2010). Elektronni vy`dannya [Electronic editions]. Ky`yiv: NTUU«KPI». 400 p.
9. Koval`, M. & Shunevy`ch, B. (2006). Elektronne dy`stancijne i kombinovane navchannya u l`vivs`ky`x vy`shhy`x osvithnix zakladax [Electronic distance and combined learning in Lviv higher educational institutions]. Pedagogika i psy`xologiya prof. osvity`: nauk.-metod. zhurn. Vol 1. Pp. 199–203.
10. Komirenko, G. B. (2008). Elektronny`j pidruchny`k — pry`ncy`py` ta texnologiya stvorennya [Electronic textbook — principles and technology of creation]. Nauk. visn. Donbasu. URL : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN5/08kgbtts.pdf> (12.05.2022).
11. Ly`senko, A. (2011). Osobly`vosti spivisnuvannya elektronny`x ta drukovany`x kny`zhkovy`x vy`dan [Peculiarities of the coexistence of electronic and printed book editions]. Ukrayins`ky`j informacijny`j prostir. Vol. 20. Pp. 241–246.
12. Lotyuk, D. P. Elektronne vy`dannya yak ob`yekt avtors`kogo prava [Electronic publication as an object of copyright]. URL : http://lsej.org.ua/6_2014/13.pdf (05.10.2022).

13. Fiyalka, S. B. Pry`ncy`py` organizaciyi elektronny`x navchal`ny`x vy`dan` iz kul`turoznavstva [Principles of organization of electronic educational publications in cultural studies]. URL : <http://journalib.univ.kiev.ua> (data zvernennya: 12.10.2022)/
14. Kuxarenko, V. M. & Sy`rotenko, N. G. (2004). T`yutor [Tutor]. Osnovy` prof. pidgotov. derzh. sluzhbovciv. For general editing Borodina Ye. I. at all. Ky`yiv: Milenium. 106 p.
15. Lavry`sh, Yu. (2016). Texnologiyi akty`vnogo navchannya u prostori x`yutagogiky` [Technologies of active learning in the space of hyutagogics]. Ped. nauky`: teoriya, istoriya, innovacz. texnologiyi. Vol. 8 (62). Pp. 54–65.